

НЕЦКЕ У СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Сьогодні спеціалізована мистецтвознавча література, присвячена питанням японського мистецтва, в більшості своїй зорієнтована на проблематику, пов'язану з нецке. В даній сфері у світовому сходознавстві сформувалися два напрямки дослідження: перший, представлений працями європейських орієталістів, пов'язаний з проблемами атрибуції та іконографії творів дрібної пластики, другий напрямок — з вивченням історії нецке, особливостей регіональних шкіл, відкриттям нових імен, він знаходить висвітлення у дослідженнях японських науковців [3, с. 135].

Переважає більшість видань присвячених нецке, що потрапляють до наукового обігу впродовж останнього часу, являють собою альбоми-каталоги приватних або музейних колекцій. Багатий ілюстративний матеріал даних фоліантів значно розширює фактографічну базу для атрибуції творів, встановлення та дослідження іконографії сюжетів. Як правило, насичений візуальний матеріал супроводжується уривчастими інформаційними опусами, які, здебільшого, містять інформацію з історії розвитку нецке, короткі відомості щодо майстрів або творів, розміщених у каталозі, іноді включають нариси з міфології чи історії Японії, якщо цьому відповідає тематична спрямованість вибірки творів.

Важливим фактором даних видань є те, що вони, у більшості своїй, представляють нецке з великих приватних колекцій, часто недоступних для ознайомлення як науковцям, так і широкому загалу глядачів. Серед таких, варто відзначити виданий у 2008 р. каталог, що репрезентує 142 нецке з найбільшої та найвідомішої світової колекції Принца Такамадо [10] та альбом «Нецке: Японське життя та легенди в мініатюрі» [20], створений за його ж участі. Також значний інтерес представляють видання «Нецке: Французький зв'язок» [9]. У полі зору авторів каталогу, в першу чергу, постає аспект збирання нецке, формування відомих сьогодні колекцій та дослідницька діяльність колекціонерів. Видання включає огляд 156 нецке з французьких приватних

зібрань, починаючи з антикварних зразків та завершуючи творами таких майстрів ХХ–ХХІ ст., як Моріта Соко та Рююши Комада. Хоча поетичними коментарями до даних робіт, фактично, вичерпується інформація щодо специфіки нецке ХХ століття, автори видання акцентують увагу на особливостях колекціонування мініатюрних скульптур, згадуючи зародження збирацького інтересу до різних диковин у Європі, та окремо зупиняючись на витоках та історії колекціонування нецке як в Японії так і в Західному світі. Альбом-каталог «Відкрита скриня: Знайомство з нецке та лаками» [18] зі вступною статтею та коментарями Пауля Мосса також включає твори як періоду Едо, так і сучасних майстрів, що супроводжуються доволі розгорнутими текстовими повідомленнями, які містять відомості про автора роботи, сюжет, художні особливості та технічні прийоми. Представленні у виданні витвори у більшості своїй також є експонатами з приватних колекцій, зокрема з всесвітньо відомого зібрання Р. Бушела. У супроводжуючих описах та вступній статті автор приділяє значну увагу саме питанню колекціонування нецке в наш час та особливостям формування деяких зібрань.

З вітчизняних видань значний інтерес представляє каталог «Посмішка богів» [5] та «Зі Сходу на Захід» [2], що демонструють твори однієї з найбільших приватних колекцій України та представляють перші у вітчизняному сходознавстві дослідження з розвитку мистецтва окімоно. Унікальним в своєму роді представляється також перший альбом-каталог сучасних творів нецке українського майстра Олександра Деркаченка [1].

Нажаль до сьогодні єдиним повним російськомовним виданням присвяченим нецке залишається монографія М. В. Успенського видання 1986 р. [6]. Серед монографій зарубіжних авторів, де підіймаються питання історії та іконографії нецке, що вийшли в останні роки, варто відзначити працю Джулії Хатт «Японські нецке» [11]. Дослідниця головну увагу приділяє характеристикам регіональних центрів різьблення епохи Токугава, спираючись на персоналії та твори відомих представників даних шкіл. Окрему частину дослідження вона присвячує технікам та матеріалам нецке, а також іконографії окремих сюжетів. Видання насичене багатим ілюстративним матеріалом, який базується на творах з британського Музею Вікторії та Альберта.

Переважна більшість сучасних досліджень зосереджується на класичному періоді розвитку нецке, а відтак обмежується хронологічними рамками доби Едо. Подальший розвиток даного виду мистецтва, діяльність майстрів-нецукесі ХХ ст., положення нецке у сучасному світі — дані питання, у більшості випадків, взагалі залишаються поза увагою науковців, і знаходять фрагментарного висвітлення лише у поодиноких публікаціях. Хоча вже сьогодні саме в даній області виникає низка суперечливих питань, що вимагають системних досліджень.

Виходячи з даного положення завданням даної статті постає аналіз останніх публікацій, що торкаються питань мистецтва нецке у ХХ столітті.

Результати дослідження. Не дивлячись на значний інтерес до мистецтва нецке в світі та активну діяльність сучасних майстрів-нецукесі, на сьогодні ані в зарубіжному, ані в українському та російському сходознавстві не має дослідження, яке б ґрунтовно та всебічно висвітлювало особливості такого феномену як сучасні нецке, характер його розвитку, форми, напрямки діяльності сучасних майстрів. Більшість літературних джерел складають публікації зарубіжних авторів, що являють собою вступні статті до каталогів, анотації виставок або виступи, приурочені до з'їздів майстрів. Важливим та найбільш регулярним джерелом інформації щодо подій сучасного світу нецке є журнал Міжнародного товариства нецке, (International Netsuke Society Journal), але не дивлячись на багатий фактографічний матеріал, більшість публікацій даного видання мають описово-публіцистичний характер, далекий від наукових пошуків.

Класичний період розвитку цього виду дрібної пластики завершується у 1868 р., коли в результаті Реставрації Мейдзі відбувається падіння режиму Токугава і в Японію швидкими темпами починають проникати елементи європейської культури. Визначальну роль у занепаді мистецтва нецке та його поступовому перетворенні на станкову скульптуру відіграло, зокрема, захоплення європейським костюмом. Потреба у виготовленні поясних брелоків різко знизилась, оскільки традиційний одяг практично вийшов із повсякденного вжитку, а разом з ним і нецке, і на поч. ХХ ст. вони перетворились суто на об'єкт колекціонування, яким захоплювались переважно іноземці. Більшість наукових робіт, присвячених мініатюрній пластиці Японії завершуються подібною інформацією, але Масанорі Ватанабе, японський дослідник, секретар Японського товариства нецке продовжує лінію розвитку мистецтва нецке до наших днів. Він виокремлює ще два етапи: від Реставрації Мейдзі до Другої світової війни (1868–1945), пропонуючи називати даний період розвитку пізнім, та сучасний період — від 1945 р. до наших днів [17, с. 17–18].

У 1943 р. будь-яке виготовлення та продаж нецке були припинені наказом про заборону виробництва предметів розкоші у зв'язку з посиленням військових дій, і тільки по закінченні війни мистецтво різьблення почало відроджуватися, але вже на якісно новому етапі розвитку. Хоча Масанорі Ватанабе хронологічним початком сучасного етапу називає 1945 р., проте він вказує, що справжнього бурхливого розвитку мистецтво нецке набуває лише у 1970-х, коли з'являється нове покоління майстрів [17, с. 18].

В контексті побутування нецке у ХХ столітті, та зміни статусу творів дрібної пластики постає питання щодо ролі іноземців у даних процесах. Як відзначає низка дослідників, саме інтерес західних колекціонерів до нецке був одним з головних чинників, що сприяв відродженню традицій різьблення. Втім, часто

відзначають той факт, що відкриття західного ринку на початку ХХ ст. спровокувало різке зниження якості творів, що почали виготовлятися масово як сувенірна продукція. Але з іншого боку в той самий час захоплення мистецтвом нецке серед іноземців сприяло зміні статусу творів, що почали сприйматися самими японцями вже не як продукт ремісницької праці, а як витвори високого мистецтва [16, с. 6–7, 19; 21; 22, с. 83]. Визначну роль у відродженні традицій різьблення вже в наш час також відіграли відомі західні колекціонери, такі як Раймонд Бушел та Роберт Кінсі, що одними з перших стали формувати свої колекції саме з робіт своїх сучасників та співпрацювати з молодими майстрами [17, с. 16].

Р. Кінсі, відомий колекціонер та знавець мистецтва японської дрібної пластики, зробив значний внесок у висвітлення специфіки мистецтва нецке ХХ ст. та його популяризацію. У низці статей, присвячених виключно сучасним зразкам, він піднімає питання щодо особливостей поширення мистецтва різьблення нецке за межами Японії. Автор переважно звертається до творів європейських та американських художників, досліджує він і специфіку сюжетно-тематичного кола сучасних творів, характер трактувань традиційних тем, проводячи паралелі із класичними зразками. Хоча його статті містять важливу інформацію щодо процесів у сучасному світі різьблення, проте, вони носять яскравий публіцистичний відбиток, будуються переважно на описах конкретних робіт і не містять як такого узагальнюючого глибокого аналізу [12–15].

Хоча вже з початком процесу «вестернізації» Японії наприкінці ХІХ ст. нецке втратили свою утилітарну функцію і вже тоді сприймалися скоріше як предмети колекціонування, досі у мистецькому середовищі періодично спалахує дискусія щодо доцільності використання терміну «нецке» у відношенні творів ХХ ст., оскільки сьогодні нецке, як утилітарна річ практично вийшли з побуту, а отже, не можуть розглядатися по-перше з точки зору функціональної доцільності, а по-друге — у контексті ансамблю кімоно, невід'ємною частиною якого були класичні зразки.

В низці публікацій лунали пропозиції називати роботи сучасних майстрів просто дрібною пластикою, або «мініатюрним різьбленням у формі нецке», але на сьогодні вони не знаходять широкої підтримки ані серед самих майстрів, ані серед знавців нецке. У відношенні сучасних зразків прийнято все ж таки вважати що нецке є мініатюрна скульптура яка має отвори хімотосі, тобто зберігає функціональну складову [19, с. 3, 4].

Серед розмаїття творчих робіт виділяють два напрямки розвитку нецке: зразки, виготовлені відповідно до традицій та contemporary-нецке. Проте, на сьогодні не можна чітко окреслити категорію майстрів, які працюють виключно в одному із названих напрямків, більшість з них створюють зразки як у традиційному ключі, так і в напрямку contemporary, в одних це спрямування переважає, в інших зустрічаються лише поодинокі зразки.

Плідна робота різьбярів, діяльність колекціонерів та товариств сприяла стрімкому поширенню мистецтва нецке у світі, проте, не дивлячись на бурхливу активність мистецького середовища, досі інтерес науковців привертають здебільшого класичні зразки цього виду мистецтва, сучасні твори та діяльність майстрів отримують фрагментарне висвітлення переважно у публіцистичних виданнях, процеси, котрі проходять у мистецькому світі нецке сьогодні, тенденції, напрямки розвитку взагалі залишаються поза увагою, хоча вже на даний час потребують систематизованого дослідження.

Висновки. Отже, сьогодні наукові дослідження в області японської дрібної пластики базуються, у переважній більшості, на матеріалі класичної спадщини мистецтва нецке, в той час як розвиток даного виду мистецтва протягом ХХ ст. залишається поза увагою науковців. Публікації, в яких постають питання щодо мистецтва розвитку нецке на сучасному етапі, як правило, одиничні та мають скоріше описовий характер. Втім можна констатувати, що серед дискурсивних питань, які підіймаються у даних статтях переважають проблеми термінологічного визначення сучасних творів саме як нецке, а також питання ролі іноземців у збереженні та розвитку традицій японської мініатюрної скульптури. Варто відзначити, що переважна більшість видань, присвячених нецке, які останнім часом потрапляють до наукового обігу, становлять каталоги приватних колекцій та окремі статті, в той час, як монографії серед сучасних досліджень практично не зустрічаються.

1. *Деркаченко А.* Нэцкэ: Миниатюрные скульптуры из Украины: [Каталог]. — К., 2002.
2. *Рибалко С. Б.* Зі Сходу на Захід: японська мініатюрна пластика з колекції Олександра Фельдмана. — Харків, 2009.
3. *Рибалко С. Б.* Нецке як складова японського традиційного вбрання (на прикладі приватних колекцій Харкова) // Вісник ХДАДМ: Мистецтвознавчі та культурологічні аспекти дизайн-освіти. — 2006. — № 2. — С. 135–148.
4. *Рибалко С. Б.* Поясні аксесуари японського традиційного костюму: іро, сагемоно // Вісник ХДАДМ: Мистецтвознавчі та культурологічні аспекти дизайн-освіти. — 2006. — № 3. — С. 109–120.
5. Улыбка богов: Японская миниатюрная пластика: Фотоальбом / Вступ. ст. С. Б. Рыбалко. — Харьков, 2006.
6. *Успенский М. В.* Нэцкэ. — Л., 1986.
7. *Успенский М. В.* Нэцкэ в собрании Государственного Эрмитажа: Альбом-каталог. — СПб, 1994.
8. *Davis B. K.* Netsuke: Japan in Miniature // <http://www.jadedragon.com/archives/aug98/netsuke.html>.
9. *Gabor W, Yukari Yusida.* Netsuke: The French Connection: Catalogue. — Tokyo, 2005.

10. *Have Netsuke*. Will Travel: Catalog / Photography and Text by H. I. H. Princess Hisako of Takamado. — Tokyo, 2008.
11. *Hutt J.* Japanese Netsuke. — London, 2003.
12. *Kinsey R. O.* Fallen Leaves // http://www.netsukeonline.org/htm/fallen_leaves.html.
13. *Kinsey R. O.* Monkey's Galore! // http://www.netsukeonline.org/htm/monkey_galore.html.
14. *Kinsey R. O.* 21st Century Netsuke // <http://www.netsukeonline.org/htm/lecture.html>.
15. *Kinsey R. O.* The Poetry of Netsuke: Part I // International Netsuke Society Journal. — Vol. 22. — № 2. — 2002. — P. 27–38.
16. *Masanori Watanabe*. Divine Work of Elaborate Carvings — Morita Soko's World / Watanabe Masanori // Rokusho. — 2003 — Vol. 35. — P. 7–8.
17. *Masanori Watanabe*. What is a netsuke? // Netsuke. Condensed Culture of Edo: Catalogue. — Tokyo, 2005.
18. *Moss P.* Outside the Box. Further Exploration in Japanese Netsuke and Lacquer: Catalogue. — L., 2004.
19. *Satton Weems S.* Outsiders on Insider Track: The Gaijin Role in Netsuke Art // http://www.netsukeonline.org/htm/gaijin_role.html.
20. *Symmes E. C.* Netsuke: Japanese life and legend in miniature. — Atlanta, 1995.
21. *Winslip F. M.* Japanese netsuke art goes global. — NY., 2007 // <http://www.madmuseum.org/INFO/PressRoom/IntheNews/Japanesenetsukeartgoesglobal2607.aspx>.
22. *Yukari Yosbida*. Modern Japanese Carving and Morita Soko // Rokusho. — 2003 — Vol. 35. — P. 83.

Анотація. Стаття містить огляд останніх видань, присвячених мистецтву японської дрібної пластики, напрямків розвитку сучасних досліджень та аналіз проблемних питань, що постають у даній сфері.

Ключові слова: іконографія, нецке, нецукесі, хімотосі.

Анотация. Статья содержит обзор последних изданий, посвящённых искусству японской мелкой пластики, направлений развития современных исследований, а так же анализ проблемных вопросов, возникающих в данной сфере.

Ключевые слова: иконография, нэцкэ, нэцукэси, химотоси.

Summary. The article including review of last publications, which devotes to art of Japanese miniature plastic. And including review of lines of investigations and analyses of problems questions in this area.

Keywords: iconography, netsuke, netsukesbi, bimotosbi.